

zalil s krvjo leta 1947, in so ga pozneje strašile prikazni tistega tragičnega obdobja, tudi potem, ko je postal voznik avtobusa in obseden bralec Spinoze, Freuda in Marxa, ter je še vedno vključen v nenehno kampanjo proti mulam in politikom, ki islam zlorabljajo kot obleko, s katero bi opravičili njihova srhljiva dejanja.

V drugem delu Ali potrpežljivo sledi pisanemu in manjšinskemu nestrinjanju, ki se pojavlja ob krizi in propadu osmanskega imperija, ob nastopu kolonializma in imperializma, ob valu dekolonizacije stisnjene mu med laični nacionalizem, socializem in ponovno dvigajoči se fundamentalizem. Pred kuliso, ki nas od Savdske Arabije - kjer se držita skupaj vahabitsko fanatično srce in - vsaj navidez železna poroka iz koristoljubja - najprej z Angleži, predvsem pa z Američani, od tridesetih let dalje - pelje prek Egipta s populističnim Naserjem in "privatizacijskim" Sadatom, do Palestine, ki jo vsi teptajo, in Irana, zaznamovanega s "Homeinijevo" revolucijo. Tako pristanemo, v tretjem in četrtem delu, v Afganistanu in pri današnjih problemih. To pa ob pojmovanjih, ki najdejo potrditev v vseh odmevnejših raziskavah: od tistega Chalmersa Johnsona - ameriški strokovnjak za azijska vprašanja in avtor odmevnega dela Zadnji dnevi ameriškega imperija - do tistih izpod peresa drugih dveh avtorjev, ki ju Ali sicer ne citira, Gillesa Kepela in Nicholasa Guyatta. Skratka, gre za avtorje, ki vsi delijo Alijevo razmišljanje, po katerem "vzpon religije delno pojasnjuje pomanjkanje vsake druge alternative univerzalnemu režimu neoliberalizma" (s. 316).

Tukaj se, skratka, srečajo in primerjajo fundamentalizmi iz naslova, tukaj je potreba, ki jo Tarik Ali ustrezno zaznava, potreba po rušenju domnevnih monolitnih blokov islama in zahoda ter, ravno nasprotno, odkrivanju njihovih medsebojnih odnosov in njihovih številnih perverznih sožitij. Srečata se "ameriški predsednik [ki] konča vsak govor z 'Bog varuj Ameriko'" in "Osama [ki] začne in konča vsak TV intervju s hvalnico Alahu" (s. 315). In tukaj se tudi za nas pojavi potreba, da sprejmemo pogumen izziv Tarika Alija po "islamski revoluciji, ki bi odpihnila fanatični konservativizem

in nazadnjaštvo fundamentalistov, in bi predvsem odprla svet islama novim idejam, ki jih štejem za naprednejše kot je tista, ki jo trenutno ponuja Zahod", prihodnost ene same ideologije.

Olga MARKIČ

Martin Hollis

Filozofija družbene vede: uvod

Aristej, Maribor, 2002, str. 271, 5.000 SIT (ISBN: 962-220-030-0)

"Zamislimo si kolonijo termitov, živečo v visokem blatnem gričku v afriški ravnini. Izboklina je vsa živa od termitov delavcev in termitov vojakov, ki se ukvarjajo s svojima ločenima vrstama dela. Kolonija cvete samo, če ostaja razmerje med vojaki in delavci približno enako, tako da lahko vojaki varujejo kraljico in delavce in da lahko delavci oskrbujejo kraljico in vojake. V kolonijo pogosto vdvo lačni roparji in porušijo ravnatežje. Vendar je njena ureditev kmalu obnovljena, saj velikanska negibna kraljica, zazidana znatno pod tlemi, ne izleže le dovolj jajčec, marveč tudi v različnih, zahtevanih velikostih" (str. 100).

Britanski filozof Martin Hollis (1938-1998) nas s prikazom kolonije termitov in vprašanjem, kako si lahko pojasnimo skrivnostno sposobnost kraljice, da se odziva na dogodke na daljnem površju, uvede v razpravo o holizmu in individualizmu. Ta razprava skupaj z razpravo med razlaganjem in razumevanjem tvori temeljno strukturo knjige *Filozofija družbene vede*. Hollis jo predstavi z naslednjo matrico:

	razlaganje	razumevanje
holizem	sistemi	"igre"
individualizem	subjekti delovanja	akterji

Presečišča med navpično in vodoravno delitvijo prikazujejo štiri "čiste" rešitve oziroma predloge, kako se lotiti razlage

družbenih pojavov, vmesne črte pa nakazujejo možne kompromisne rešitve.

Osrednja tema knjige je nasprotje med razlaganjem in razumevanjem. Ali naj za vse znanosti, torej tudi družboslovje, zadošča ena sama, široko definirana metoda, ali pa je v družboslovju potreben radikalno drugačen pristop? Naturalisti so mnenja, da človek in družba sodijo k naravnemu redu, zato zagovarjajo prvi pristop, pristop razlage. Druga tradicija zagovarja "interpretativno" oziroma "hermenevtično" družbeno vedo, saj meni, da je treba družbeni svet razumeti od znotraj, ne pa ga razlagati od zunaj. Znotraj vsakega od teh dveh pristopov pa se avtorji delijo na tiste, ki razlagajo družbene pojave holistično, tj. "od zgoraj navzdol", ali individualistično, tj. "od spodaj navzgor".

Knjiga Filozofija družbene vede ima 12 poglavij. V uvodu Hollis najprej na kratko oriše razsvetljenski projekt in nato skozi nasprotja med Karlom Marxom in Johnom Stuartom Millom predstavi osnovna vprašanja strukture in delovanja. Ali struktura določa delovanje, kot meni Marx, ali delovanje določa strukturo, kot je trdil Mill? Ali je morda vsakega po malo? V okviru te razprave Hollis umesti tudi razlikovanje med ontologijo, metodologijo in epistemologijo, primerjalno orodje, ki ga bo uporabljal skozi celotno knjigo.

Od drugega do vključno šestega poglavja se avtor ukvarja z levo stranjo matrice, to je z razlaganjem. V drugem poglavju nas popelje v 17. stoletje k razmišljanju Descartesa in Bacona in raziskuje racionalistične upe o odkritju vzročnega reda v naravi. V tretjem poglavju predstavi empiristični pristop in njeno "hipotetično-deduktivno" metodo ter pozitivistično družbeno vedo. Osrednji del je posvečen pozitivni ekonomiji in njenemu vodilnemu predstavniku Miltonu Friedmanu, poglavje pa zaključuje z razpravo o vlogi teorije in analizo dveh modelov pozitivne znanstvene metode. V četrtem poglavju z metaforičnim naslovom "Mravlje, pajki in čebele: tretja pot" Hollis oriše tri prispevke k filozofiji znanosti, ki predstavljajo ostro kritiko pozitivističnega pristopa. Najprej kritično predstavi Popperjeva razmišljanja o

znanstvenih teorijah in njegovo kritiko indukcije. Nadaljuje s pragmatizmom in analizo Quineovega članka "Dve dogmi empirizma" ter zaključi s predstavitvijo še radikalnejšega pogleda Thomasa Kuhna, ki je v svoji odmevni knjigi *Struktura znanstvenih revolucij* vpeljal pojem paradigme in razlikovanje med normalno in revolucionarno znanostjo. Pojmovanje paradigme, ki ima dva glavna vidika, intelektualnega in institucionalnega, predstavlja radikalen izziv razsvetljenkim idejam o znanstvenem spoznavanju in vodi v splošni relativizem, ki je izražen v "močnem programu" v sociologiji vednosti, kot sta ga leta 1962 oblikovala Barry Barnes in David Bloor in Feyerabendov pristop "anything goes".

V petem in šestem poglavju, še vedno znotraj naturalističnega pristopa "razumevanja", sledimo "navpični" razpravi med holizmom in individualizmom. Gre za vprašanje o odnosu med posameznimi subjekti delovanja in kulturnimi sistemi. Ali družbene strukture, tradicijo in institucije razložimo tako, da struktura določa delovanje, ali vsi družbeni pojavi izvirajo iz delovanja ljudi? Poglavje se začne s trditvijo, da so razlage družbenih dejstev "funkcionalne". Če se spomnimo uvodne zgodbe s termiti, bi bila možna razlaga, da v sistemu (koloniji termitov) pride do ustreznega ravnanja zato, ker ga sistem potrebuje. Toda predstava o tem, da je kolonija termitov sistem z določenim smotrom, ni prepričljiva, dokler ne najdemo mehanizma povratnega delovanja, ki ni magičen, ampak vzročen. Biologi so odkrili, da v primeru kolonije termitov tak mehanizem dejansko obstaja. Po tem uvodu usmeri pozornost k družbeni vedi in Emilu Durkheimu kot klasičnemu predstavniku holističnega razmišljanja o delovanju družbe, za katerega "družba ni zgolj vsota posameznikov". Funkcionalna razlaga, ki temelji na analogiji s kolonijo termitov, in po kateri sistemom pripisujemo potrebe, namene ali cilje, ki razložijo, zakaj se njihovi sestavni deli vedejo tako, kot se, se izkaže za mistično, če ne specificiramo mehanizem povratnega delovanja. Za razliko od organskih in mehanskih sistemov, pri

katerih najdeni mehanizem dejansko omogoča vzročne razlage, kaj takega v družboslovju ni lahko najti, tudi zato, ker mora v družbenih sistemih povratno delovanje po Durkheimu vključevati "kolektivno zavest". Zato se Hollis obrne k milejši trditvi, da obstajajo družbene sile in dejstva, ki še zmeraj razlagajo individualno ravnanje s sklicevanjem na celoto s povzročilnimi sposobnostmi, še zlasti na družbene enote. Vendar tudi ta milejša trditev težko odgovori na individualistične kritike in po Hollisovem mnenju razprava ostaja odprta. Nadaljuje se v naslednjem poglavju "Igre z racionalnimi subjekti delovanja", v katerem Hollis predstavlja analizo delovanja, kot sta jo predlagala teorija racionalne izbire in teorija iger. Začenja s predpostavko, da si subjekti delovanja prizadevajo čim bolj povečati svojo pričakovano korist in nato analizira na primeru štirih osnovnih iger (koordinacija, zapornikova dilema, kokoš in boj spolov) strateške racionalne izbire na idealnem prizorišču, kjer vsak racionalni subjekt delovanja ve, da so tudi njegovi partnerji racionalni. Tak abstrakten in idealiziran pristop nam v določeni meri lahko služi kot orodje za družbeno analizo in interpretacijo družbenih norm, najbolj znan je Hobbsov Leviatan in uporaba zapornikove dileme za razumevanje teorije družbene pogodbe ("Družba je izum, ki racionalnim posameznikom omogoča, da se izognejo zapornikovi dilemi", str. 138), vendar po drugi strani sproža tudi vrsto uganj in pomislekov, ki že delno posegajo v naslednji del knjige, ki obravnava pristop "razumevanja".

Vsi predlogi, ki jih je Hollis obravnaval v okviru "razumevanja", so imeli določene pomanjkljivosti in morda je bil razlog v tem, da družbene vede zahtevajo svojo lastno znanstveno metodo. V naslednjih dveh poglavjih zato avtor preučí nekaj predlogov, ki poudarjajo, da se je mogoče lotiti družbenega sveta samo od znotraj in z metodami, ki se razlikujejo od tistih, ki so primerne za naravoslovne znanosti. Pri tem se nasloni na Maxa Webra in njegovo razlikovanje med razlaganjem in razumevanjem ter Wittgensteinove Filozofske

raziskave in analogijo med jezikom in igrami. Če je subjekt delovanja v spodnjem levem kotu racionalen kot homo economicus, daje desna stran prednost drugačnemu razumevanju racionalnosti, homo sociologicus. Igre, kot jih pojmuje Wittgenstein, so zunanje vsakemu od igralcev, vendar se od zunanjih sistemov v zgornjem levem kotu razlikujejo v tem, da je igra za igralce kot kolektiv notranja. Intersubjektivna pot do razumevanja je v tem, da ugotovimo pravila ustrezna "igre" (prakse, "oblike življenja"), bistveno epistemološko vprašanje pa je, ali ta pot odgovarja na vprašanje drugih umov.

V zadnjih štirih poglavjih skuša avtor poiskati možne kompromise med prej obravnavanimi štirimi rešitvami. Najprej povzame oba glavna pristopa in skuša ugotoviti, ali je možna splošna sprava med razlaganjem in razumevanjem in ugotovi, da vsaj zaenkrat kaj takega ni mogoče, saj vsaka ostaja zavezana svojim principom. V naslednjem poglavju se sprašuje, ali je v družbenih vedah možna ali zaželena vrednostna nevtalnost, in kako se izogniti relativizmu v etiki. Razpravo o relativizmu nadaljuje tudi v naslednjem poglavju, kjer ob vprašanju drugih umov in sklicevanju na antropološke študije razumevanja drugih kultur obravnava še druge oblike relativizma. Na koncu predlaga štiri možne izhode, kako ubežati "hermenevtičnemu krogu" in ohraniti racionalnost zoper relativizem.

Bralec bo nemara razočaran, ko v sklepnem poglavju ne bo našel ustrezne pomicitve, velike sinteze tem in pristopov, ki jim je sledil skozi knjigo. Tudi na koncu še vedno ostajajo trdovratna nasprotja med razlaganjem in razumevanjem, naturalizem in hermenevtika še vedno razpravljata o ontologiji, metodologiji in epistemologiji. Nekoliko moti tudi nenehno poudarjanje dihotomij. Vseeno pa sem prepričana, da smo s knjigo Filozofija družbene vede dobili odlično, zelo jasno in zgoščeno uvod v temeljna filozofska vprašanja družboslovja. Avtor Martin Hollis se je pri pisanju naslonil na dolgoletno interdisciplinarno raziskovalno in pedagoško delo, pri katerem je sodeloval predvsem s politologi in ekonomisti. Knjiga je namenjena tako filozofom kot družboslovcem, saj kot sam pravi,

“(družboslovci) ne morejo napredovati, ne da bi teoretizirali in tako vsaj nekaj časa razmišljali filozofsko. In obratno: filozofi, bi dejal, si ne morejo lastiti posluha družboslovcev, če niso vedoželjni” (str. 9). Čeprav ima knjiga podnaslov Uvod, pa nas ne sme zavesti, da gre za enostavno uvodno branje. Zato menim, da bodo poleg strokovnjakov po njej segali predvsem študentje višjih letnikov, ki že imajo temeljno znanje svoje discipline. Upam, da bo slovenski prevod, ki je razen manjših spodrslijavev korekten in tekoč, spodbudil več dialoga med družboslovci in filozofi tudi pri nas.

Tomaž KRPIČ

Stephen P. Turner

Brains/Practice/Relativism: Social Theory After Cognitive Science

The University of Chicago Press, Chicago in London 2002, str. IX + 214, L 12.00 (ISBN: 0 226 81740 7)

Sociološka teorija, ki temelji na dognanjih sodobne kognitivne znanosti, je nedvomno eden od obetajočih novih pristopov k interpretaciji družbenih in kulturnih fenomenov, čeprav bi le težko rekli, da se staplja s prevladujočim tokom v družboslovni teoriji. Nema lokrat se zgodi, da tradicionalno usmerjeni sociologi nanjo gledajo z bolj varne razdalje. Celo kognitivni sociologi, od Aarona Cicourela pa tja do Eviatarja Y. Zerubavela, radi ohranijo nekoliko zadržan odnos do kognitivne znanosti, pri čemer trdijo, da kognitivna sociologija temelji na povsem drugačnih, celo izključujočih si epistemoloških osnovah. V jedru kognitivne sociologije tiči mehka varianta družbene konstrukcije realnosti, medtem ko se kognitivni znanstveniki radi opirajo bodisi na individualistični bodisi na univerzalistični značaj človeškega uma. Na sociologa, ki bi rad preučil in pa seveda tudi vključil dognanja, ki jih nemara lahko kognitivna znanost ponudi splošni sociološki teoriji in ne zgolj kognitivni sociologiji, tako

prežijo podobne nevarnosti, kakor na popotnika, ki bi se poskušal neopazno izmuzniti med Scilo in Karibdo. Stephen P. Turner je v *Brains/Practice/Relativism: Social Theory After Cognitive Science* v natanko takšnem položaju, knjiga pa predstavlja enega od prvih poskusov, da bi si kognitivna znanost utrla pot med globokimi epistemološkimi in teoretskimi prepadi, ki jih zgoraj omenjeni nasprotujoči si znanstveni paradigmi vsekakor predstavljata, v področje družbene teorije.

Knjigo sestavlja devet esejev, od katerih zgolj eden do sedaj še ni bil objavljen (poglavje 4: *Relativism as Explanation*). Knjigo lahko razumemo kot nadaljevanje Turnerjevih naporov iz preteklosti, ko je v svoji prejšnji knjigi *The Social Theory of Practices* med drugim že poskušal ovreči koncept abstraktnega mentalnega ozadja, skupnega vsem posameznikom v neki družbi, kulturi, skupnosti ali skupini. Turner se je v zadnji knjigi močno naslonil na kognitivno znanost, in sicer tako, da je sprejel, vendar zgolj kot predpostavko, o kateri posebej ne razpravlja, konekcionistični model, ki razlaga delovanje človeškega uma v obliki paralelne distribucije mentalnih procesov v posameznikovem centralnem živčnem sistemu. To je nujno, saj mu edinele tako uspe vztrajati pri trditvi, da je um vsakega posameznika nujno edinstvena kreacija njegove biografske situacije. Od tod do sklepa, da teorija o tistem delovanju pravil, ki iz ozadja zavesti prežijo na posameznika, ni več tista razlaga, na katero bi v bodoče še veljalo staviti pri interpretaciji družbenih in kulturnih fenomenov, razen morda na njeno kritično presojo. Turner raje izpostavlja velik pomen navidezno odvečnega ponavljanja sporočanja informacij v komunikacijski situaciji oziroma fenomena komunikacijske redundance. Hkrati pa upa, da mu bo na tak način uspelo odpreti pot do kritičnega ovrednotenja dela Johna R. Searla in njegove ideje konstrukcije družbene realnosti, čeprav kljub vsemu Turner deloma priznava določeno vrednost Searlovemu poskusu, da bi v družbeno teorijo vpeljal nekatera nova, dokaj radikalna razmišljanja. Glavni Turnerjev ugovor leti na Searlovo odločitev,